Z. KOZŁOWSKI

PRZYCHODOWOŚĆ JAKO PODSTAWA WYMIARU PODATKU GRUNTOWEGO I KLASOWEGO GRUPOWANIA GOSPODARSTW

Artykuł niniejszy opiera się na wynikach badań, prowadzonych przez grupę pracowników naukowych Instytutu Ekonomiki Rolnej, w zakresie świadczeń obowiązkowych dostaw i podatku gruntowego indywidualnych gospodarstw chłopskich. Badania te objęły na razie jeden powiat (Puławy) i ograniczają się tymczasem do materiałów i danych odnoszących się do jednego, dość już odległego roku 1952.

Artykuł nasz poświęcony jest analizie podstaw i założeń systemu podatkowego i ma na celu naświetlenie szeregu aspektów przychodowości podatkowej jako podstawy ekonomicznej, na której opiera się nasz system podatkowy. Nie uległ on od 1952 roku poważniejszym zmianom. Dlatego też szczegółowa analiza nawet tak skromnego materiału umożliwia sformułowanie szeregu ogólnych wniosków.

*

„Przychodowość" spełnia w naszym systemie podatkowym podwójną rolę.

Po pierwsze, jest podstawą wymiaru podatku gruntowego w indywidualnych gospodarstwach chłopskich. W pojęciu ustawodawstwa przychodowość jednego hektara użytków rolnych oznacza „ogół pożytków" przypadających średnio na jeden hektar tych użytków w zależności od: a) rodzaju użytków (grunty orne lub łąki), b) klasy gleby, c) położenia w okręgu ekonomicznym, d) położenia w strefie ekonomicznej.

Do określonych okręgów ekonomicznych zaliczone są poszczególne powiaty, do stref — gromady. Uchwałą Prezydium Rządu zostaje w każdym roku ustalona (wyrażona w zł) przychodowość 1 ha ziemi ornej oraz łąk i pastwisk wszystkich sześciu klas w każdej strefie i każdym okręgu ekonomicznym.

Przychodowość poszczególnego gospodarstwa obliczamy mnożąc poszczególne części poszczególnych użytków przez obowiązującą dla danej klasy gleby w danej miejscowości (w zależności od okręgu i strefy ekonomicznej) normę przychodowości z 1 ha. Tak obliczona przychodowość gospodarstwa jest p o d s t a w ą w y m i a r u p o d a t k o w e g o. Wymiar podatkowy z kolei jest odpowiednim odsetkiem przychodowości. Jego wielkość ustala się przez zastosowanie progresywnej skali rosnącej

(wraz ze wzrostem przychodowości) od 6% do 48% ogólnej przychodowości gospodarstwa (w 1954 roku). A zatem podatek gruntowy wymierzany jest nie od ogólnej powierzchni gospodarstwa, nie od obszaru użytków rolnych, gruntów ornych, nie od wartości produkcji globalnej ani przychodów pieniężnych czy produkcji towarowej, nie od produkcji czystej czy dochodu ogólnego gospodarstwa — ale od p r z y c h o d o w o ś c i.

Przychodowość jest w naszym systemie podatkowym najbardziej syntetycznym wskaźnikiem potencjalnej zdolności produkcyjnej poszczególnych grup gospodarstw. Jednocześnie jest ona syntetycznym wskaźnikiem ekonomicznym odmiennym od tych, które wyliczyliśmy wyżej.

Jakie są podstawowe cechy tej przychodowości, w jakim stosunku pozostaje ona do innych wskaźników, w jaki sposób realizowane są przez nią podstawowe cele naszej polityki podatkowej — oto zagadnienia, które chcemy poruszyć w pierwszej części niniejszego artykułu.

Przychodowość jest ponadto podstawą grupowania gospodarstw. Wyrazem tego jest przede wszystkim fakt, że sprawozdawczość i ewidencja gospodarstw chłopskich w Ministerstwie Finansów opiera się na grupach przychodowości. Fakt ten ma jednak daleko większe aniżeli tylko ewidencyjno-statystyczne znaczenie. Ma on olbrzymie znaczenie praktyczno-polityczne. Cechą charakterystyczną naszego systemu podatkowego jest to, że stanowi on jedno z podstawowych narzędzi naszej polityki społeczno-ekonomicznej na wsi, polityki której ogólnym celem jest umocnienie sojuszu robotniczo-chłopskiego poprzez realizację trójjedynej zasady Lenina w stosunku do poszczególnych klas na wsi. Przynależność klasowa gospodarstwa chłopskiego wyraża się przede wszystkim w jego stosunku do środków produkcji i obejmuje całokształt stosunków produkcji, które łączą to gospodarstwo z poszczególnymi klasami naszego społeczeństwa. Określić przynależność klasową gospodarstwa — to znaczy zbadać wszechstronnie i uogólnić całokształt cech charakteryzujących miejsce danego gospodarstwa w społecznym systemie produkcji, jego stosunek do środków produkcji, rolę i miejsce w stosunkach rynkowych, jego sytuację ekonomiczną, źródło i wielkość dochodów itp. W naszej praktyce podatkowej wszystkie te związki, całokształt tych stosunków zastępuje przychodowość. Gospodarstwa łączone są w pewne jednolite grupy, w stosunku do których obowiązują określone zasady wymiaru podatkowego (odpowiednia norma podatkowa), zasady stosowania ulg itp. — nie na podstawie kompleksu warunków określających ich położenie klasowe, ale na podstawie przychodowości.

Klasowe elementy naszej polityki stosowane są więc w praktyce do określonych grup przychodowości, które mają te klasy reprezentować. Stąd wypływa druga rola przychodowości w naszym systemie podatkowym. Stanowi ona w tym systemie kryterium klasowego grupowania gospodarstw chłopskich. W drugiej części artykułu zastanowimy się nad tym, w jakim stopniu kryterium to jest ścisłe i w jakim stopniu należy i można się nim posługiwać.

Szczególne znaczenie tego zagadnienia wypływa również stąd, że poszczególne resorty naszego aparatu państwowego, realizujące naszą politykę na wsi, posługują się różnymi kryteriami. Na przykład statystyka grupuje gospodarstwa chłopskie według kryterium ogólnej powierzchni, Ministerstwo Finansów według przychodowości, a Ministerstwo Skupu

według hektarów przeliczeniowych ziemi ornej (bez uwzględnienia łąk i pastwisk). Analizując zatem klasowy charakter różnych zjawisk naszego życia i naszej polityki gospodarczej opieramy się za każdym razem na odmiennych danych i skierowujemy naszą politykę za każdym razem na inne częściowo grupy.

Problem polega na tym, żeby stwierdzić, w jakim stopniu grupy te są jednorodne, w jakim zaś stopniu różnią się od siebie. Ponadto, żeby stwierdzić, w jakim stopniu słuszny i właściwy jest każdy z tych sposobów grupowania, w jakim stopniu ułatwia on realizację polityki, której jest narzędziem, jakiego stopnia precyzję jej nadaje i dalej, który z tych sposobów jest najwłaściwszy z punktu widzenia grupowania gospodarstw w grupy klasowe najbardziej jednorodne.

*

Cechą charakterystyczną systemu podatkowego państwa socjalistycznego jest to, że spełnia on nie tylko i nie przede wszystkim funkcje fiskalne, ale że jest poważnym instrumentem polityki społecznej i gospodarczej. W okresie przejściowym szczególna rola przypada w tym zakresie podatkowi gruntowemu.

Trzy zadania górują wśród jego funkcji. Po pierwsze stanowi on formę udziału wsi w akumulacji socjalistycznej. Po drugie spełnia funkcję ograniczania żywiołów kapitalizmu w gospodarce chłopskiej. Po trzecie — i to jest dla naszych rozważań szczególnie ważne — jest jednym z ważnych instrumentów planowego oddziaływania państwa na produkcję w indywidualnych gospodarstwach chłopskich. Stwarza on bowiem z jednej strony konieczność osiągnięcia określonego, przynajmniej przeciętnego poziomu produkcji i pobudza do dalszego jej wzrostu. Z drugiej zaś strony wpływa na rozwój produkcji w pożądanym przez państwo kierunku, działając obok innych instrumentów polityki gospodarczej państwa, a przede wszystkim obok systemu cen. Z tej ostatniej funkcji wynika szczególna rola tzw. „zasady hektarowej" w systemie podatkowym, gdyż wyjaśnia ona, dlaczego nasz system podatkowy nie może mieć czysto dochodowego charakteru. Faktem jest, że abstrahując od pewnych wyjątkowych w naszych warunkach okoliczności — poziom dochodów jest zależny bezpośrednio i przede wszystkim od poziomu produkcji. Czysto dochodowy podatek zawierałby w sobie w każdym wypadku elementy stępiające materialne zainteresowanie podatnika we wzroście produkcji, gdyż nie dawałby mu możności pełnego osobistego wykorzystania wszystkich dodatkowych dochodów, jakie uzyskał dzięki wzrostowi produkcji.

Chłop, który w określonych warunkach produkcji przekracza przeciętne możliwości i osiąga wyższą wydajność, a zatem również wyższą niż przeciętna produkcję oraz wyższy dochód, przy czysto dochodowym podatku zmuszony byłby płacić większe świadczenia, a tym samym podatek taki nie pobudzałby, lecz osłabiał zainteresowanie chłopa w przekraczaniu przeciętnych norm wydajności, hamowałby wzrost produkcji.

Najpełniejszą swobodę działania wszystkich bodźców materialnego zainteresowania we wzroście produkcji stwarza podatek gruntowy wówczas, kiedy oparty jest na tzw. „zasadzie hektarowej", tzn. kiedy wymiar nie

jest zależny od dochodu, lecz wyłącznie od rozmiaru i klasy użytków w gospodarstwie rolnym, kiedy niezależnie od faktycznie uzyskanego dochodu każdy podatnik płaci jednakowy podatek od jednakowego hektara.

Pełne i konsekwentne stosowanie tej zasady możliwe jest jednak tylko w społeczeństwie socjalistycznym — gdzie „podatnicy" nie należą do różnych klas społecznych. W okresie przejściowym podatek gruntowy spełnia także funkcje wynikające z polityki ograniczania elementów kapitalizmu w gospodarce chłopskiej. Te zaś funkcje — w przetłumaczeniu na język kategorii podatkowych — nie oznaczają nic innego jak wyższe obciążenie wyższych dochodów.

A zatem w naszych warunkach system podatkowy nie może się opierać wyłącznie na zasadzie hektarowej. Musi on w sobie łączyć zarówno elementy tej zasady, jak i elementy podatku dochodowego. Te ostatnie wprowadza do naszego systemu podatku gruntowego obowiązująca progresja podatkowa.

Najcenniejszą zaletą przychodowości jest bodajże to, że umożliwia ona wprowadzenie do polityki podatkowej elementów „zasady hektarowej", dzięki czemu podatek gruntowy nie ma charakteru podatku czysto dochodowego. Przychodowość wynika tylko z obiektywnych warunków produkcji danego gospodarstwa: jego wielkości, klasy gleb, położenia, i nie zależy od faktycznego dochodu, jaki na podstawie bardziej lub mniej umiejętnego wykorzystania tych warunków dane gospodarstwo uzyskuje. Przy tej samej przychodowości faktycznie jest możliwe uzyskanie bardzo różnego dochodu. W takim samym bowiem gospodarstwie w zależności od sposobu gospodarowania możliwe jest utrzymanie różnej obsady inwentarza, np. bydła i trzody, ponadto o różnej wydajności, tak jak możliwe też jest różne wykorzystanie ziemi przez stosowanie różnej struktury zasiewów, różnej agrotechniki itp. Dlatego też nasz system podatkowy, w którym wymiar podatku opiera się na przychodowości, a nie na faktycznym dochodzie, nie osłabia zainteresowania w jak najlepszym wykorzystaniu obiektywnych warunków gospodarstwa. Odwrotnie — daje on szerokie pole działania bodźcom zainteresowania każdego gospodarstwa we wzroście jego dochodów, nie podlegających opodatkowaniu, stwarza warunki maksymalnego i optymalnego wykorzystania tych bodźców.

Ogólne założenia przychodowości jako podstawy wymiaru podatkowego są następujące:

1) Podstawą wymiaru są przeciętne możliwości produkcyjne, wypływające z obiektywnych warunków produkcji, a nie konkretny dochód lub poszczególne źródła dochodu.

2) Dzięki różnicowaniu przychodowości według klas gleby, zostają częściowo zniwelowane warunki renty różniczkowej I pochodzącej z różnej urodzajności gleby. Dalszej niwelacji dokonują obowiązkowe dostawy zbóż oparte także na normach różnicowanych według klas gleby.

3) Zróżnicowanie przychodowości według stref ekonomicznych (w zależności od odległości i rodzaju połączenia z większym miastem) ma za zadanie niwelację części renty różniczkowej I pochodzącej z różnicy położenia.

4) Zróżnicowanie przychodowości według okręgów ekonomicznych podyktowane jest w zasadzie tymi samymi względami.

Nie trudno byłoby nam dla przykładu wskazać w szeregu tych samych gmin i gromad wiele gospodarstw o identycznych warunkach glebowych, prowadzonych jednak w zgoła odmienny sposób. Przychodowość tych gospodarstw jest wówczas identyczna, wymiar podatkowy oczywiście też, ale dochód uzyskany przez każde z nich jest różny i w każdym wypadku odpowiada poziomowi, na jakim gospodarstwo jest prowadzone.

Pewne pojęcie o tym zjawisku daje tablica 1 ilustrująca różny pod względem stanu posiadania trzody chlewnej poziom gospodarstw jednej grupy przychodowości w ramach jednej strefy ekonomicznej powiatu puławskiego w 1952 roku.

Tabl. 1. **Gospodarstwa 7*a* grupy przychodowości 4*b* strefy według stanu posiadania trzody**

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw posiadających trzodę chlewną w sztukach na 1 gosp.					Razem gosp.
	0	1—2	3—5	6—9	10 i więcej	
Liczba gospodarstw	5	48	39	3	4	99

a Przychodowość od 5 700 do 6 700 zł.
b Strefa wiejska oddalona.

Dalszą zaletą przychodowości jako podstawy wymiaru podatkowego jest to, że jest ona dobrym wskaźnikiem przeliczeniowym różnego rodzaju i różnej klasy użytków (ziemi ornej i łąk). Jest niejako wspólnym mianownikiem, do którego sprowadza się różne klasy ziemi ornej i łąk. Odgrywa w systemie podatkowym rolę podobną do tej, jaką hektar przeliczeniowy ziemi ornej odgrywa w systemie obowiązkowych dostaw zbóż. Różnica między przychodowością a hektarem przeliczeniowym polega na tym, że przychodowość umożliwia wyrażenie ogółu pożytków przypadających na każdy hektar ziemi ornej, łąk i pastwisk określonej klasy w gospodarstwie w formie pieniężnej, a hektar przeliczeniowy tylko w hektarach ziemi IV klasy gleby. Od hektara przeliczeniowego różni się ona ponadto odmiennym stosunkiem przeliczeniowym gleb różnych klas. O jej wyższości nad hektarem przeliczeniowym decyduje to, że umożliwia ona sprowadzenie do wspólnego mianownika nie tylko wszystkich klas ziemi ornej, ale też i pozostałych użytków.

Każda grupa przychodowości obejmuje zarówno gospodarstwa nieco większe, jak i nieco mniejsze, o lepszych i gorszych glebach, gospodarstwa o większym stosunkowo odsetku łąk i pastwisk w ogólnej powierzchni użytków, jak i gospodarstwa małołąkowe i bezłąkowe. Przychodowość jako podstawa wymiaru podatkowego umożliwia złączenie tych gospodarstw w jedną grupę na tej podstawie, że wpływ i walor ekonomiczny tych różnych czynników nawzajem się znoszą, że działają one w kierunku wyrównania ogólnego poziomu produkcji poszczególnych grup gospodarstw.

Oto na przykład, jakie typy gospodarstw obejmowała 10 * grupa przychodowości w powiecie puławskim w 1952 roku **.

Tabl. 2. **Użytki rolne i jakość gleby [a] różnych grup gospodarstw jednej grupy przychodowości**

Grupa	Liczba gospodarstw	Ogólna powierzchnia użytków	W tym		Struktura użytków		Jakość gleby ziemi ornej	Ilość ha przeliczeniowych ziemi ornej
			ziemi ornej ha	łąk i pastwisk ha	ziemi ornej %	pastwisk i łąk %		
1	5	5,75	3,11	2,64	54,2	45,8	1,09	3—4
2	13	5,21	4,08	1,13	78,4	21,6	1,11	4—5
3	17	5,14	4,36	0,78	84,8	15,2	1,26	5—6
4	22	4,59	4,36	0,23	94,8	5,2	1,42	6—7
5	7	4,32	4,17	0,15	96,5	3,5	1,75	7—8

a Jakość gleby przyjmujemy jako stosunek hektarów przeliczeniowych ziemi ornej do liczby hektarów fizycznych.

Pięć różnych grup gospodarstw posiadających taką samą przychodowość to gospodarstwa różniące się ilością hektarów przeliczeniowych ziemi ornej. Nie są to bynajmniej najbardziej skrajne grupy (z punktu widzenia ilości hektarów przeliczeniowych ziemi ornej) posiadające tę samą przychodowość, są to tylko wszystkie stosunkowo dość liczne grupy.

Pod względem obszaru użytków rolnych grupa 1 to gospodarstwa o $^1/_3$ większe od gospodarstw grupy 5. Jeśli gospodarstwa te posiadają jednak podobną przychodowość, to przede wszystkim dlatego, że jakość gleb większych gospodarstw jest znacznie niższa (1,09) od jakości gleb mniejszych gospodarstw (1,73). Jest rzeczą charakterystyczną, że gorsze gleby idą w parze ze znacznie większym odsetkiem łąk w gospodarstwie (45,8) niż lepsze gleby (3,5). Jest to wyrazem faktu, że gleby przy łąkach i pastwiskach należą zwykle do niższych klas.

Przy przejściu od grupy 1 do 5, mimo spadku powierzchni użytków rolnych na gospodarstwo, rośnie jednak areał ziemi ornej. Oznacza to, że powierzchnia łąk i pastwisk zmniejsza się w tych gospodarstwach znacznie szybciej niż ogół użytków.

Gospodarstwa o większej powierzchni użytków rolnych posiadają nieco wyższą produkcję zwierzęcą. Natomiast gospodarstwa o większym areale ziemi ornej mają lepszą strukturę zasiewów: wyższy odsetek pszenicy, buraków cukrowych i innych roślin przemysłowych. Dzięki tej lepszej strukturze zasiewów oraz przede wszystkim dzięki znacznie lepszej glebie uzyskują one najprawdopodobniej wyższe plony. Stąd też posiadają one ogólnie większą produkcję roślinną. Pewnym czynnikiem niwelacji różnic wysokości plonów, dzięki któremu plony grup gospodarstw o niższej jakości gleby zbliżają się bardziej do plonów gospodarstw o lepszych glebach, jest

* Przychodowość 8 601—9 600 zł.

** Tutaj i we wszystkich wypadkach w odniesieniu do powiatu puławskiego dane pochodzą z badań opartych na dziesięcioprocentowej próbie gospodarstw dobranych metodą losową (1952 r.).

fakt, iż gospodarstwa te mając wyższą obsadę bydła na 100 ha ziemi ornej mogą tę ziemię lepiej nawozić.

A zatem w różnych grupach gospodarstw mających jednakową przychodowość mimo poważnej ich odmienności, która jest przyczyną odmiennej struktury ich produkcji, podstawowe tendencje działają niewątpliwie w kierunku niwelacji i wyrównania ogólnego poziomu produkcji.

Tablica 3 ilustruje, w jaki sposób mimo poważnych różnic w strukturze i klasie użytków wyrównuje się ogólny poziom produkcji poszczególnych grup gospodarstw tej jednej grupy przychodowości.

Tabl. 3. **Produkcja globalna na gospodarstwo w zł**

Grupy	Produkcja globalna		
	Roślinna	Zwierzęca	Ogółem
1	17 192	14 530	31 722
2	18 408	13 501	31 909
3	19 084	12 710	31 794
4	19 701	13 670	33 371
5	19 947	11 666	31 613

Przychodowość umożliwia zatem grupowanie gospodarstw w grupy jak najbardziej równoważne pod względem ekonomicznego znaczenia różnych obiektywnych warunków produkcji. Jest to jednym z jej głównych walorów jako podstawy wymiaru podatkowego. Dla uniknięcia ewentualnych nieporozumień trzeba podkreślić, że dodatnią rolę przychodowości widzimy w wyrównywaniu obiektywnych warunków produkcji poszczególnych grup gospodarstw, a nie w wyrównywaniu rzeczywistego poziomu produkcji. W przytoczonych w tablicy 3 danych produkcja poszczególnych grup obliczona została na podstawie przeciętnych norm wydajności z hektara i od sztuki inwentarza jednakowych dla wszystkich gospodarstw znajdujących się w takich samych warunkach i różnych dla gospodarstw znajdujących się w różnych warunkach. Nie uwzględnia więc ona ewentualnych konkretnych odchyleń, które mogą zawsze się zdarzyć w wyniku różnic zachodzących między przeciętnymi normami a rzeczywistą wydajnością w poszczególnych gospodarstwach. Oznacza to, że zachowane zostają wszystkie możliwe indywidualne różnice w produkcji i jej poziomie, przy jednakowych warunkach produkcji. Znaczy to, że przychodowość odgrywa rolę bodźca do wzmożenia produkcji nie tylko dlatego, że nie opodatkowuje wyższych dochodów uzyskanych w określonych warunkach dzięki wyższej indywidualnej wydajności pracy i bardziej racjonalnej organizacji produkcji, ale również dzięki temu, że jednakowo opodatkowuje gospodarstwa mające najbardziej różne warunki produkcji, jeśli walor ekonomiczny tych obiektywnych warunków jest podobny.

Dla uniknięcia ewentualnych dalszych nieporozumień należy ponadto zwrócić uwagę, że wnioski nasze odnośnie ekonomicznej istoty przychodowości opierają się wyłącznie na szeregu logicznie uzasadnionych i nie-

wątpliwych t e n d e n c j i do wyrównania poziomu produkcji gospodarstw o całkowicie różnorodnych warunkach produkcji, jakie obserwujemy w gospodarstwach o zbliżonej przychodowości. Nie uważamy jednak, że wyrównanie to ma charakter absolutny i doskonały. Po prostu nie mamy na to danych. Uważamy więc na przykład, że zadaniem dalszych badań jest określenie, czy założone proporcje przychodowości między poszczególnymi rodzajami użytków i klasami gleb są ścisłe i w pełni uzasadnione.

*

Przychodowość jako podstawa wymiaru podatkowego jest j e d n a k o w a dla wszystkich gospodarstw chłopskich posiadających ziemię jednakowej klasy (w tym samym okręgu i strefie ekonomicznej). Jakie jest znaczenie faktu, że przychodowość jest niezależna od wielkości gospodarstwa, od grupy społecznej?

Tablica 4 przedstawia wyniki, które uzyskaliśmy odnośnie rozmiarów produkcji globalnej, czystej i towarowej oraz przychodowości na jedno gospodarstwo poszczególnych grup klasowych gospodarstw chłopskich i wzajemnych stosunków między tymi kategoriami w tychże grupach.

Tabl. 4. **Produkcja globalna, czysta, towarowa i przychodowość w zł na 1 gospodarstwo**

Wyszczególnienie	Biedniak	Średniak słaby	Średniak mocny	Kułak
Produkcja globalna ogółem . . .	13 497	23 015	33 567	52 743
W tym:				
produkcja roślinna	6 307	12 425	19 817	32 807
,, zwierzęca	7 190	10 590	13 750	19 936
Produkcja czysta	6 749	11 508	16 784	26 372
Produkcja towarowa	4 028	7 594	11 403	19 646
Przychodowość	2 216	5 883	10 482	19 278
Przychodowość w %				
produkcji globalnej	16,4	25,6	31,2	36,6
,, czystej	32,8	51,2	62,4	73,2
,, towarowej	55,0	77,4	92,0	98,3

Na podstawie przytoczonej tablicy można stwierdzić co następuje:

a) Przychodowość nie pokrywa się i nie ma tendencji do pokrywania się w liczbach absolutnych z globalną produkcją poszczególnych grup gospodarstw ani z żadną z podstawowych części produkcji globalnej, mających jakiś ważki sens ekonomiczny i określających siłę ekonomiczną gospodarstwa. Jest ona mniejsza od produkcji globalnej, czystej i towarowej.

b) Stanowi ona w różnych grupach gospodarstw różną część produkcji globalnej i jej najważniejszych części — mniejszą część w grupach mniejszych gospodarstw, a większą w grupach większych gospodarstw.

Co jest przyczyną istniejącej obecnie rozbieżności między przychodo-

wością a innymi wskaźnikami siły ekonomicznej poszczególnych grup gospodarstw?

Przychodowość jest z każdego hektara tej samej klasy gruntów jednakowa niezależnie od wielkości gospodarstwa.

Jednakże mimo wzrostu produkcji i dochodów na jedno gospodarstwo w miarę wzrostu gospodarstw, mimo szczególnie szybkiego wzrostu produkcji towarowej i towarowości w przeliczeniu na 1 ha wartość produkcji globalnej spada wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa. Szczególnie szybko spada wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha. Przy wzroście obszaru gospodarstwa zwykle spada także wartość produkcji roślinnej: w naszych gospodarstwach puławskich w związku z szybkim podnoszeniem się wskaźnika jakości gleby w miarę wzrostu gospodarstw, tempo spadku wartości produkcji roślinnej na 1 ha stało się powolniejsze. Rośnie natomiast przychodowość na 1 ha i w związku z tym rośnie szczególnie szybko wymiar podatku z każdego hektara (szybciej niż progresja podatku).

Tabl. 5. **Porównanie wartości produkcji roślinnej, zwierzęcej i przychodowości na 1 ha użytków rolnych**

Grupa przychodowości	Wartość produkcji			Przychodowość
	roślinnej	zwierzęcej	ogółem	
1	7 175	11 460	18 635	1 513
2	4 955	6 819	11 774	1 672
3	4 274	4 622	8 896	1 640
4	4 038	4 011	8 049	1 626
5	3 781	3 524	7 305	1 654
6	3 484	3 094	6 582	1 661
7	3 735	2 966	6 701	1 712
8	3 431	2 966	6 397	1 770
9	3 507	2 696	6 193	1 656
10	3 563	2 545	6 108	1 716
11	3 377	2 397	5 974	1 727
12	3 655	2 932	6 587	2 049
13	3 423	2 468	5 891	1 702
14	3 545	1 779	5 324	1 845
15	3 538	1 940	5 478	1 956
16	3 810	2 717	6 527	1 975
17	3 179	2 013	6 192	1 840
18	3 815	2 090	5 905	1 957
19	2 825	1 504	4 329	1 928

Początkowo przychodowość, która zdefiniowana została jako „ogół pożytków uzyskiwanych przez gospodarstwo w danym okręgu z 1 ha ziemi określonej klasy", obliczana była jako wartość zbioru żyta z 1 ha szacowanego według różnych plonów dla różnych okręgów i różnicowanych w każdym okręgu dla gleb różnej jakości. Można przypuszczać, że w tych latach przychodowość przeciętnie rzeczywiście odpowiadała tej wartości.

Przegląd plonów przyjętych do jej szacowania wskazuje, że są one różnicowane w poszczególnych okręgach zgodnie z różnicą w plonach wykazywaną przez naszą statystykę. Można zatem założyć, że w tym okresie przychodowość odpowiadała w większości gospodarstw realnej wartości zbiorów z każdego hektara rzeczywiście obsianego żytem. Ale już wówczas przychodowość nie odpowiadała wartości zbiorów innych upraw z 1 ha. W wyniku tego globalna przychodowość całego gospodarstwa była już wówczas tylko abstrakcyjnym wskaźnikiem odpowiadającym wartości produkcji żyta, jaką można by średnio osiągnąć w danych warunkach na obszarze odpowiadającym wielkością obszarowi danego gospodarstwa i jakością gleb danego gospodarstwa.

W następnych latach stosunek między przychodowością a wartością produkcji roślinnej poważnie się zmieniał. System podatkowy przystosowywano do wzrastającej dochodowości gospodarstw chłopskich, ale przystosowywano go w sposób dwojaki — albo przez ogólne podnoszenie przychodowości wraz ze wzrostem dochodów gospodarstw w wyrażeniu pieniężnym, albo w drodze zwiększenia stopy podatkowej bez zmiany przychodowości. W obu wypadkach przychodowość coraz bardziej odrywała się od swej początkowej podstawy, gdyż nawet wówczas kiedy zmianie ulegała nie stopa podatkowa, a przychodowość, zmieniała się ona nie odpowiednio do wzrostu wartości produkcji roślinnej, ale odpowiednio do wzrostu ogólnej dochodowości produkcji rolniczej. Zmiany szły w szeregu wypadków w kierunku ściślejszego skorelowania samej przychodowości z rozmiarem rzeczywistych dochodów poszczególnych grup gospodarstw. Odrywaniu się przychodowości od wartości produkcji roślinnej sprzyjała również niejasność panująca w odniesieniu do jej istoty ekonomicznej, niejasność rozciągająca się także i na odrębne zadania przychodowości jako podstawy wymiaru podatkowego. Stąd właśnie w praktyce nie przywiązywano wagi do tego, czym w istocie jest przychodowość — zadowalając się troską o to, aby ogólny wymiar mniej lub więcej odpowiadał sile ekonomicznej, zdolności płatniczej gospodarstw i założeniom społeczno-ekonomicznej polityki państwa.

Wadliwość takiego stanu rzeczy polega naszym zdaniem na tym, że z powodu zaniżenia przychodowości powstaje wrażenie obciążania poszczególnych grup gospodarstw w znacznie wyższym stopniu, niż to w rzeczywistości ma miejsce.

Szczególne znaczenie ma stosunek zachodzący pomiędzy przychodowością a produkcją czystą w różnych grupach gospodarstw. Produkcja czysta stanowi podstawę dochodu ogólnego wszystkich grup gospodarstw. Z istniejącej więc rozbieżności między podstawą opodatkowania a produkcją czystą — różną w różnych grupach gospodarstw — wynika:

1) Inny stopień obciążenia dochodów poszczególnych grup, niż to zakłada stopa podatkowa w stosunku do przychodowości. Ponieważ przychodowość jest wszędzie mniejsza od produkcji czystej, wobec tego stopień obciążenia dochodów jest wszędzie w rzeczywistości niższy od stopy podatkowej.

2) Ponieważ stosunek przychodowości do produkcji czystej wzrasta w miarę wzrostu gospodarstw, oznacza to, że w samej zasadzie

szacowania podstawy wymiaru tkwi w rzeczywistości część progresji podatkowej, niezależnie od progresji zawartej w (progresywnej) stawce podatkowej. W rezultacie gospodarstwa kułackie oddają na rzecz podatku gruntowego część swego dochodu nie pięciokrotnie większą od części dochodu gospodarstw biedniackich, jak to wynika z normy, ale prawie dziesięciokrotnie większą. Ilustruje to tablica 6.

Tabl. 6. **Wskaźniki progresji podatkowej**

Wyszczególnienie	Grupa gospodarstw			
	Biedniak	Średniak słaby	Średniak mocny	Kułak
Stosunek wymiaru podatkowego				
do przychodowości	9,1	15,7	25,8	43,8
do produkcji czystej	3,0	8,0	16,1	32,0

Niemniej jednak w ocenie stopnia obciążenia gospodarstw kułackich nie należy sugerować się tym faktem. Mimo zaostrzenia się progresji wskutek niedostosowania przychodowości do produkcji czystej (jako podstawy ogólnego dochodu) w wyniku jednak szybkiego tempa wzrostu produkcji czystej w miarę wzrostu gospodarstw nieopodatkowana w rzeczywistości część produkcji czystej zwiększa się także w miarę wzrostu gospodarstw.

Tabl. 7. **Nieopodatkowana część produkcji czystej**

Wyszczególnienie	Biedniak	Średniak słaby	Średniak mocny	Kułak
Produkcja czysta	6 749	11 508	16 789	26 372
Przychodowość	2 215	5 883	10 482	19 278
Różnica (nieopodatkowana część produkcji czystej)	4 533	5 625	6 302	7 094

Nieopodatkowana część produkcji czystej wynosi zatem w poszczególnych grupach zbadanych przez nas w 1952 roku: u biedniaka — 4 533 zł, u słabego średniaka — 5 625 zł, u mocnego średniaka — 6 302 zł, a u kułaka — 7 094 zł.

Jeden wniosek wydaje się w związku z tym bezsporny: w sytuacji, kiedy między podstawą opodatkowania a rzeczywistym dochodem istnieją duże różnice, w dodatku różne w różnych grupach gospodarstw, zmniejsza się z konieczności możliwość orientacji w stopniu faktycznego obciążania różnych grup gospodarstw. Nominalna stopa podatkowa nie daje jej obrazu, a nieraz nawet stwarza pewne złudzenia. W naszym konkretnym wypadku stwarza ona pozory znacznie wyższego niż w rzeczywistości stop-

nia obciążenia. Gdyby bowiem przychodowość była w ogóle bliższa produkcji czystej lub wartości produkcji globalnej, to stopa podatkowa mogłaby w ogóle być o wiele niższa. Wykazywałaby ona wówczas znacznie ściślej rzeczywisty stopień obciążenia dochodów lub produkcji, niż to dzieje się obecnie. Poza tym dzisiejszy poziom szacunkowej przychodowości zaciera w istocie ostrość klasowego charakteru obciążeń, gdyż stępia rzeczywistą progresję, która jest znacznie większa, niż to wynika ze stopy podatkowej. Oczywiście brak orientacji w stopniu faktycznego obciążenia podatkiem dochodów różnych grup gospodarstw nie ułatwia, lecz utrudnia politykę podatkową. Dziś nie jesteśmy jeszcze w stanie zająć stanowiska w stosunku do tego, jakiej z podstawowych kategorii ekonomicznych powinna odpowiadać przychodowość. Wydaje się nam, że należy brać pod uwagę produkcję czystą (potencjalną).

*

Badając problem zaległości podatkowych, natknęliśmy się na szereg charakterystycznych faktów.

Realizacja wymiaru podatkowego ma w Puławach stosunkowo zadowalający przebieg. Mimo to zaległości podatkowe stały się tam w ciągu 1952 roku poważnym problemem. Ogólna suma zaległości wzrastała we wszystkich grupach więcej niż dwukrotnie. W dość poważnej części gospodarstw zaległości osiągnęły wysoki poziom.

Rzeczą najbardziej charakterystyczną jest, że badając wskaźniki siły ekonomicznej gospodarstw zalegających w porównaniu z przeciętnymi, musi się nieuchronnie dojść do wniosku, że zaległości te mają pewne obiektywne podstawy właśnie w ekonomicznej słabości gospodarstw zalegających.

Analiza zaległości podatkowych i ekonomiki zalegających gospodarstw jest dodatkową ilustracją roli hektarowej zasady wymiaru. Jak się bowiem okazuje, trudności w wywiązywaniu się ze świadczeń odczuwają przede wszystkim gospodarstwa ekstensywne, o niskim poziomie, a gospodarstwa przeciętne, średnie, dają sobie radę. Interesujące jest porównanie gospodarstw wywiązujących się ze świadczeń i gospodarstw zalegających. Okazuje się, że w zasadzie zaległości we wszystkich świadczeniach są powiązane. Gospodarstwa zalegające zalegają powszechnie we wszystkich rodzajach świadczeń: w podatku, dostawach zbóż, trzody, mleka itd. Gospodarstwa wywiązujące się, wywiązują się w zasadzie w całości. Charakterystyczne jest, że gospodarstwa zalegające w poważnym stopniu stanowią absolutną mniejszość ogółu gospodarstw i obejmują w różnych grupach od 15—25% ogółu gospodarstw danej grupy. Na nie przypada jednak 70% i więcej wszystkich zaległości w powiecie. Jeśli poszukać przyczyn tego stanu rzeczy, można łatwo stwierdzić, że wynikają one z poziomu produkcyjnego tych gospodarstw, ich ekstensywnej i mało towarowej gospodarki.

Jak się bowiem okazuje, gospodarstwa zalegające, choć nie różnią się od pozostałych w danej grupie przychodowości pod względem ogólnej wielkości gospodarstwa, jakości gleb, obsady podstawowego inwentarza, różnią się jednak od nich pod względem pogłowia trzody chlewnej oraz

areału upraw przemysłowych. Wykazują one wyraźnie mniejszy stan trzody, areału zasiewów buraków cukrowych i innych upraw przemysłowych niż ogół gospodarstw w danej grupie przychodowości.

Tabl. 8. **Porównanie niektórych wskaźników siły ekonomicznej gospodarstw zalegających i przeciętnych w strefie 3**

Grupa przychodowości	Areał upraw przemysłowych w arach na 1 gospodarstwo		Liczba sztuk trzody chlewnej na 1 gospodarstwo	
	przeciętne	zalegające	przeciętne	zalegające
1	5	—	1,3	1,1
2	8	2,7	1,2	1,5
3	10	6,5	1,4	1,0
4	14	10,7	1,7	1,6
5	20	15,4	2,0	1,7
6	16	16,5	2,2	1,9
7	25	20,6	2,2	1,8
8	27	26,4	2,5	2,4
9	34	35,6	3,2	2,6
10	31	27,8	2,8	2,5
11	43	28,1	3,0	2,7
12	56	40,0		
13	40	33,5	3,8	4,7
14	64	67,5		
15	48	13,0		
16	93	80,0		
17	56	31,0		
18	58	—	4,8	4,5
19	121	215,0		

Jest więc rzeczą oczywistą, że gospodarstwa zalegające nie mają pieniędzy. Te dwie gałęzie produkcji stanowią bowiem podstawowe źródło przychodów pieniężnych we wszystkich grupach gospodarstw. Przychody z produkcji trzody stanowią we wszystkich grupach gospodarstw od 22 do 28% ogółu wszystkich przychodów pieniężnych, wpływy pieniężne z upraw przemysłowych dają 20% tych przychodów. Razem więc dają te dwie gałęzie produkcji około połowy ogółu przychodów pieniężnych wszystkich przeciętnych gospodarstw. Na te 15—25% gospodarstw przypada 70% i więcej ogólnej sumy zaległości. Nie mając dostatecznie rozwiniętych najbardziej towarowych gałęzi produkcji, nie są one w stanie wywiązać się ze świadczeń.

Jeśli więc niektóre gospodarstwa są szczególnie zacofane i pozostają w tyle za większością gospodarstw, to oczywiście sytuacja ich również jest szczególnie trudna — zarówno dla nich, jak i dla kraju. Cała analiza świadczeń i sytuacji ekonomicznej prowadzi do zagadnienia poziomu produkcji rolniczej, istniejących rezerw oraz nie wykorzystanych możliwości produkcyjnych.

Wydaje się jednakże rzeczą potrzebną dokładne zbadanie sytuacji ekonomicznej szeregu gospodarstw mających duże zaległości w płaceniu podatku gruntowego w celu znalezienia podstawowych obiektywnych przyczyn, na skutek których wymiar dokonany na podstawie przychodowości jest dla nich zbyt wysoki. Uogólnianie tych przyczyn dałoby możliwość ewentualnej korektury systemu w kierunku większego uelastycznienia i większego uczulenia go na wszystkie obiektywne przesłanki siły ekonomicznej i dochodowości gospodarstw, jeśli takie przesłanki byłyby stwierdzone.

PRZYCHODOWOŚĆ JAKO PODSTAWA KLASOWEGO GRUPOWANIA GOSPODARSTW

Przez szereg lat Dział Społeczno-Ekonomicznej Struktury Rolnictwa IER prowadził badania nad metodą klasowego grupowania gospodarstw na podstawie kryterium ogólnej powierzchni gospodarstwa. W wyniku tych badań ustalone zostały rejony społeczno-ekonomicznej struktury rolnictwa i w każdym z tych rejonów oddzielnie ustalone zostały przedziały obszarowe ogólnej powierzchni gospodarstw, zawierające w danym rejonie podstawową masę gospodarstw określonych klas *.

W jakim stopniu przychodowość grupuje gospodarstwa chłopskie w grupy jednorodne klasowo? Żeby odpowiedzieć na to pytanie, oprzemy się na wynikach badań Działu Społeczno-Ekonomicznej Struktury Rolnictwa.

W wyniku tych badań powiat puławski (który przyjęliśmy za podstawę badań służących nam do napisania niniejszego artykułu) zaliczony został do lubelskiego pasa przejściowego, rejonu środkowo-wschodniego. W pasie tym przedziały klasowe przedstawiają się następująco: biedniak — do 3 ha ogólnej powierzchni, słaby średniak 3—6 ha ogólnej powierzchni, mocny średniak 6—11 ha, kułak powyżej 11 ha. Szereg badań Działu Społeczno-Ekonomicznej Struktury Rolnictwa odnoszących się bezpośrednio do powiatu puławskiego ** wskazuje na szereg swoistych, specyficznych cech tego powiatu w ramach pasa przejściowego, do którego został on zaliczony. Specyfika ta polega najogólniej na tym, że jest to najbardziej rozdrobniony powiat Lubelszczyzny (gęstość zaludnienia rolniczego 90 osób na 100 ha) w odniesieniu do indywidualnych gospodarstw chłopskich. Przeciętny obszar gospodarstwa (3,7 ha) jest jednym z najniższych w województwie. Poza tym na wsi puławskiej istnieje najwyższy w województwie odsetek ludności nierolniczej (17,2).

W związku ze specyfiką powiatu puławskiego przedziały klasowe ulegają tu zmianie w tym sensie, że kułak pojawia się już w grupach mniejszych obszarowo i statystyczna granica między gospodarstwami mocnego średniaka a kułaka obniża się z 11 do 10 ha ogólnej powierzchni. Inne

* Bliższe szczegóły i szersze omówienie metod badania społeczno-ekonomicznej struktury wsi, ich teoretycznego i praktycznego znaczenia, patrz: „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej" nr 3—4/1953 i inne.

** *B. Gałęski*, „Konspekt badań społeczno-ekonomicznej struktury rolnictwa na przykładzie woj. lubelskiego", patrz: „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej" nr 2 (12), 1955.

granice pozostają mimo to w zasadzie takie same jak dla całego lubelskiego pasa przejściowego, w którym znajduje się powiat puławski.

Korelując ogólną powierzchnię gospodarstw z ich przychodowością (na podstawie tablic korelacyjnych, w których poziomo gospodarstwa podzielone są według hektarów ogólnej powierzchni, a pionowo według grup przychodowości (patrz tabl. 9) znajdujemy grupy przychodowości (granice przychodowości) gospodarstw stosunkowo najbardziej pokrywające się z klasami ogólnej powierzchni.

Łączenia grup przychodowości w grupy klasowe dokonujemy w sposób następujący: zaliczamy poszczególne grupy przychodowości do takiej grupy klasowej, do której należy większość gospodarstw tej grupy.

Tabl. 9. **Tablica korelacyjna przychodowości i ogólnej powierzchni**

Grupy przychodowości	Strefa 3 wiejska					Strefa 4 wiejska oddalona				
	Liczba gospodarstw					Liczba gospodarstw				
	Grupy gospodarstw w ha					Grupy gospodarstw w ha				
	0—3	3—6	6—10	10 i więcej	Razem	0—3	3—6	6—10	10 i więcej	Razem
1	66	—	—	—	66	37	2	—	—	39
2	133	5	—	—	158	126	5	—	1	132
3	135	5	—	—	140	110	13	1	—	124
4	163	42	—	—	205	130	36	—	—	166
5	104	80	—	—	184	60	85	6	—	151
6	41	103	8	1	153	28	96	7	—	131
7	22	130	6	—	158	5	94	6	—	105
8	5	65	10	—	80	1	51	24	—	76
9	—	73	19	—	92	3	40	16	—	59
10	2	38	27	—	67	—	20	16	—	36
11	1	17	32	1	51	1	11	13	—	25
12	—	4	2	2	8	—	1	4	1	6
13	—	2	7	2	11	—	1	5	—	6
14	—	3	4	1	8	—	—	4	—	4
15	—	1	8	1	10	—	—	1	1	2
16	—	—	4	—	4	—	—	1	—	1
17	—	—	8	3	11	—	—	1	2	3
18	—	—	2	1	3	—	—	—	1	1
19	—	—	1	2	3	—	—	—	3	3

Na podstawie powyższych danych można dokonać pierwszego oznaczenia przedziałów przychodowości dla poszczególnych grup gospodarstw.

Stosunkowo jednoznacznie wyznaczana jest górna granica przychodowości gospodarstw biedniackich (do 04 lub 05) i słabszych gospodarstw średniackich (10). Pewną trudność sprawia ustalenie granicy między mo-

cnymi gospodarstwami średniackimi a kułackimi, ponieważ z powodu małej ilości gospodarstw uzyskane wyniki są niewyraźne.

Przyjęliśmy ostatecznie następujące granice:

biedniak (0—3)	grupy przychodowości	1 — 4
słaby średniak (3—6)	„ „	5 — 9
mocny „ (6—10)	„ „	10—15
kułak (ponad 10 ha)	„ „	ponad 15

Przesunięcia, które nastąpiły, wynikają z dodatkowego porównania liczebności uzyskanych grup przychodowości z liczebnością odpowiednich grup klasowych oraz struktury obu ugrupowań pod względem obsady inwentarza.

Wychodzimy z założenia, że w wypadkach wątpliwych momentem decydującym jest właśnie to, ażeby każda grupa ogólnej powierzchni i odpowiadająca jej grupa przychodowości były w maksymalnym stopniu zbliżone pod względem liczebności oraz struktury obsady inwentarza. Cechy te bowiem w zasadniczym stopniu wpływają na rzeczywistą pozycję społeczną gospodarstw.

*

Otrzymane w rezultacie społeczne grupy przychodowości tylko częściowo pokrywają się z grupami społecznymi ogólnej powierzchni. Zbieżność ta jest większa w niższych grupach (stosunkowo duża część gospodarstw jest w obu ugrupowaniach identyczna) i mniejsza w grupach wyższych (liczba gospodarstw identycznych w obu ugrupowaniach jest stosunkowo mniejsza).

Tabl. 10. **Liczebność i korelacja grup społecznych w ugrupowaniu według ogólnej powierzchni i przychodowości**

Grupy przychodowości	Wg ogólnej powierzchni					W %			
	Ogółem 1 gosp.	Biedniak 0—3 ha	Średniak słaby 3—6 ha	Średniak mocny 6—10 ha	Kułak powyżej 10 ha	Biedniak	Średniak słaby	Średniak mocny	Kułak
Biedniak 01—04	1 078	959	113	6	—	89,0	10,5	0,5	—
Średniak słaby 05—09	1 219	260	835	124	—	21,3	68,6	10,1	—
Średniak mocny 10—15	227	—	92	125	10	—	40,5	55,1	4,4
Kułak 16—19	29	—	—	17	12	—	—	58,6	41,4
Ogółem	2 553	1 219	1040	272	22	x	x	x	x

Głębsza analiza wykazuje, że rozbieżności w obu ugrupowaniach nie mają charakteru przypadkowego, że są one prawidłowością wynikającą

z istoty przychodowości jako podstawy grupowania gospodarstw, że mają one tym samym istotne znaczenie dla określenia roli przychodowości jako kryterium klasowego grupowania gospodarstw.

Charakter tych rozbieżności polega bowiem na tym, że w każdej grupie klasowej najbardziej charakterystyczne jej cechy zostały wzmożone i podkreślone: w grupie biedniackiej nasiliły się cechy biedniackie, w kułackiej — kułackie itp.

Oto jak wygląda np. charakterystyka grup klasowych powiatu puławskiego pod względem stanu posiadania koni i bydła.

Gospodarstwa biedniackie. Absolutna większość gospodarstw biedniackich nie posiada koni. Mała część posiada jednego konia.

W większości gospodarstwa te posiadają jedną sztukę bydła. Istnieje jednak spory odsetek gospodarstw nie posiadających zupełnie bydła, zwłaszcza wśród gospodarstw poniżej 2 ha ogólnej powierzchni.

Gospodarstwa posiadające dwie sztuki bydła stanowią w zasadzie mniejszy odsetek niż gospodarstwa zupełnie nie posiadające bydła.

Mniejsze gospodarstwa średniackie. W zasadzie mniejsze gospodarstwa średniackie posiadają jednego konia. Jest jednakże część gospodarstw bezkonnych. Pod względem stanu posiadania bydła są one zupełnie podobne do gospodarstw biedniackich.

Większe gospodarstwa średniackie. W zasadzie większe gospodarstwa średniackie to także gospodarstwa jednokonne. W większości posiadają już jednak nie jedną, lecz dwie krowy, choć duża część posiada nadal tylko jedną krowę. Od mniejszych gospodarstw średniackich różnią się pod względem posiadania koni tym, że rzadsze są w tej grupie wypadki gospodarstw bezkonnych, a częstsze wypadki gospodarstw dwukonnych.

Gospodarstwa kułackie. Pod względem omawianych cech gospodarstwa kułackie nie różnią się w sposób zasadniczy od większych gospodarstw średniackich. Większość tych gospodarstw posiada jednak dwa konie. Przeciętnie mają w ogóle wyższe wskaźniki obsady wszystkich rodzajów inwentarza.

Jeśli więc porównać otrzymane grupy klasowe gospodarstw z jednej strony na podstawie kryterium ogólnej powierzchni, z drugiej zaś na podstawie kryterium przychodowości, to obraz ze względu na omawiane cechy (stan koni i bydła) będzie następujący:

Tabl. 11. **Gospodarstwa według stanu posiadania koni**
(na przykładzie 3 strefy ekonomicznej)

Grupa klasowa gospodarstw	Wg ogólnej powierzchni					Wg przychodowości				
	Odsetek gospodarstw posiadających konie									
	0	1	2	3 i więcej	Razem	0	1	2	3 i więcej	Razem
Biedniak	61,2	37,0	1,8	—	100,0	62,7	35,8	1,5	—	100,0
Średniak słaby .	18,9	71,0	9,8	0,5	100,0	24,1	66,8	8,8	0,3	100,0
Średniak mocny .	6,5	69,0	23,2	1,3	100,0	6,0	73,0	18,0	3,0	100,0
Kułak	16,7	50,0	8,3	25,0	100,0	5,0	33,0	51,0	11,0	100,0

Jak widzimy, w ugrupowaniu według przychodowości w grupie biedniackiej i słabej średniackiej wzrósł odsetek gospodarstw bezkonnych, tzn. najsłabszych, i zmalał odsetek gospodarstw mających więcej niż jednego konia, tj. gospodarstw, które w powiecie puławskim najczęściej nie są biedniackie ani słabe średniackie. Struktura posiadania koni w gospodarstwach mocnego średniaka stała się także bardziej wyrazista.

Radykalnie zmieniła się i poprawiła reprezentacja gospodarstw kułackich: zamiast 16,7% bezkonnych mamy ich tylko 5%, za to w miejsce 33,3% (8,3+25,0) gospodarstw posiadających więcej niż jednego konia mamy ich niemal dwa razy tyle, bo aż 62,0% (51,0+11,0). Mimo tych zmian struktura gospodarstw biedniackich i średniackich pozostała w zasadzie identyczna w obu ugrupowaniach.

Podobny charakter różnic między obu rodzajami grupowania znajdziemy i w stanie bydła. Oto dane:

Tabl. 12. **Gospodarstwa według stanu posiadania bydła**
Strefa 3

Grupy społeczne	Odsetek gospodarstw posiadających krowy					
	0	1	2	3	4 i więcej	Ogółem gospodarstw
Ugrupowanie wg ogólnej powierzchni						
Biedniak	16,6	73,1	9,8	0,5	—	100,0
Średniak słaby	6,1	58,9	32,6	2,4	—	100,0
Średniak mocny	3,2	29,7	56,8	9,7	0,6	100,0
Kułak	16,7	16,7	50,0	16,6	—	100,0
Ugrupowanie wg przychodowości						
Biedniak	16,3	75,1	8,2	0,4	—	100,0
Średniak słaby	5,8	61,6	31,1	1,5	—	100,0
Średniak mocny	9,0	28,0	55,0	8,0	—	100,0
Kułak	—	16,0	42,0	37,0	5,0	100,0

W tablicy 11 odnajdujemy również te same ogólne prawidłowości:

a) we wszystkich grupach pewne wzmocnienie cech specyficznych każdej z nich;

b) ogólne podobieństwo struktury grup klasowych w jednym i drugim ugrupowaniu w klasach pracującego chłopstwa;

c) zasadnicza poprawa i uwypuklenie cech kułackich w ugrupowaniu według przychodowości w porównaniu z ugrupowaniem według ogólnej powierzchni.

Skąd biorą się te właściwości wskaźnika przychodowości jako kryterium grupowania gospodarstw? Są one związane z ekonomiczną istotą przychodowości, mianowicie z jej właściwością niwelowania różnic w sile ekonomicznej gospodarstw wchodzących do jednej grupy przychodowości, którą omówiliśmy w pierwszej części naszego artykułu. Z tej cechy wynika bowiem następna, polegająca na tym, że gospodarstwa chłopskie zgrupowane według grup przychodowości, z których każda łączy gospodarstwa o mniej lub więcej wyrównanej sile ekonomicznej, układają się hierarchicznie w grupy gospodarstw o stopniowo i ciągle rosnącej sile ekonomicznej. W związku z tym niwelacji ogólnego poziomu ekonomicznego, jaka dokonuje się w ramach każdej grupy przychodowości, towarzyszy wyraźna polaryzacja siły ekonomicznej, obejmująca całość wszystkich grup ułożonych według rosnącej przychodowości.

Na czym bowiem polega podstawowa różnica między jednym a drugim sposobem grupowania, które omawiamy: między grupowaniem według ogólnej powierzchni a grupowaniem według przychodowości? W jednym i drugim wypadku grupujemy gospodarstwa według kryterium ilości posiadanej ziemi. Przychodowość jest bowiem w istocie rzeczy także związana tylko z ziemią. Różnica w podejściu do kryterium ziemi w jednym i drugim wypadku sprowadza się do dwóch momentów:

1) Grupowanie według ogólnej powierzchni gospodarstwa nie uwzględnia klas gleby; grupowanie według przychodowości przyjmuje ten moment za podstawowy.

2) Grupowanie według ogólnej powierzchni traktuje nieużytki tak, jak inne rodzaje gruntów; grupowanie według przychodowości nie uwzględnia nieużytków.

Oto jak w związku z tym wygląda wskaźnik jakości gleby naszych gospodarstw w jednym i drugim ugrupowaniu:

Tabl. 13. **Wskaźnik jakości gleby w ugrupowaniu**

Grupa gospodarstw	Według ogólnej powierzchni	Według przychodowości
Biedniak	1,28	1,14
Średniak słaby . . .	1,32	1,27
Średniak mocny . . .	1,24	1,38
Kułak	1,26	1,54

Z danych tablicy 12 można wnioskować, że w ugrupowaniu według ogólnej powierzchni znajdują się w każdej grupie gospodarstwa posiadające gleby wszystkich klas, dlatego też nie widać tutaj wyraźnej tendencji kształtowania się wskaźnika jakości gleby w grupach gospodarstw. Natomiast w ugrupowaniu według przychodowości widać wyraźnie, że w słabszych grupach znalazły się gospodarstwa o niższych klasach gleb, w silniejszych grupach gospodarstwa o wyższych klasach gleb. W tym

ugrupowaniu bowiem jakość gleby wyraźnie rośnie wraz ze wzrostem przychodowości.

Fakt ten ma decydujące znaczenie dla ukształtowania się stosunku siły ekonomicznej między poszczególnymi grupami społecznymi w obu ugrupowaniach.

Grupy niższe w ugrupowaniu według przychodowości mają gleby gorsze niż analogiczne grupy zaszeregowane według ogólnej powierzchni, a grupy wyższe ugrupowania według przychodowości mają gleby lepsze niż analogiczne grupy poprzedniego ugrupowania. Stąd najogólniej wynika, iż gospodarstwa biedniackie i mniejsze średniackie w ugrupowaniu według przychodowości są słabsze niż analogiczne gospodarstwa zgrupowane według ogólnej powierzchni, a większe gospodarstwa obu ugrupowań pozostają do siebie w stosunku odwrotnym — są one silniejsze w ugrupowaniu według przychodowości.

W ugrupowaniu według przychodowości znacznie szybciej i wyraźniej w miarę przejścia od grup niższych do wyższych poprawia się struktura zasiewów. P o p i e r w s z e, znacznie szybciej rośnie udział pszenicy wśród roślin zbożowych; p o d r u g i e, znacznie szybciej rośnie udział buraków cukrowych i innych roślin przemysłowych w ogólnej strukturze użytków.

Tabl. 14. **Struktura zasiewów w procentach powierzchni zasianej w ugrupowaniu według ogólnej powierzchni**

Grupy klasowe	Zboża razem	w tym pszenica	Ziemniaki	Przemysłowe		Pozostałe zasiewy	Ogółem pow. zasiewów
				Razem	w tym burak cukr.		
Biedniak	53,1	5,4	19,7	7,4	3,9	19,8	100,0
Średniak słaby	54,3	6,6	17,1	7,5	2,9	21,1	100,0
Średniak mocny	56,8	6,4	15,9	6,4	3,9	20,9	100,0
Kułak	58,4	4,2	11,8	4,6	2,1	25,2	100,0

Tabl. 15. **Struktura zasiewów w procentach powierzchni zasianej według przekroju przychodowości**

Grupy klasowe	Zboża razem	w tym pszenica	Ziemniaki	Przemysłowe		Pozostałe zasiewy	Ogółem powierzchnia zasiewów
				Razem	w tym burak cukrowy		
Biedniak	52,2	4,2	20,7	7,2	3,3	19,9	100,0
Średniak słaby	54,9	6,5	17,4	7,2	4,4	20,5	100,0
Średniak mocny	56,3	7,7	15,1	7,0	5,0	21,6	100,0
Kułak	57,7	8,0	11,0	6,4	4,2	24,9	100,0

Drugi czynnik różniący oba ugrupowania, mianowicie sprawa nieużytków, ma mniejsze znaczenie przy powstawaniu wymienionych różnic. Wpływa on w każdym razie na to, że spośród gospodarstw wyższych grup w ugrupowaniu przychodowości wyłączona jest część gospodarstw mających tylko zewnętrzne pozory dużych gospodarstw, a posiadających w rzeczywistości znacznie mniejsze podstawy siły ekonomicznej. W ugrupowaniu według ogólnej powierzchni gospodarstwa te zniekształcają i osłabiają przeciętne wskaźniki ekonomiczne wyższych grup.

Obliczając najbardziej syntetyczne wskaźniki ekonomiczne poszczególnych grup w obu ugrupowaniach otrzymujemy w wyniku obraz następujący:

Tabl. 16. **Produkcja globalna, czysta i towarowa gospodarstw badanych w ugrupowaniu wg przychodowości i ogólnej powierzchni**

Gospodarstwa	Produkcja	Biedniak	Średniak słaby	Średniak mocny	Kułak
Ugrupowanie wg przychodowości	globalna	13 497	23 015	33 567	52 743
	czysta	6 748	11 508	16 784	26 372
	towarowa	4 028	7 594	11 403	19 646
Ugrupowanie wg ogólnej powierzchni	globalna	14 076	22 954	30 419	43 775
	czysta	7 038	11 477	15 209	21 888
	towarowa	4 053	6 468	8 359	11 878

Porównując produkcję poszczególnych grup w obu ugrupowaniach stwierdzamy jak i poprzednio: po pierwsze, produkcja gospodarstw biedniackich w naszym ugrupowaniu zmalała, po drugie, produkcja pozostałych grup wzrosła tym więcej, im większe grupa zawiera gospodarstwa.

Grupy gospodarstw według przychodowości zostały w porównaniu do ugrupowania według ogólnej powierzchni niejako „oczyszczone" i spolaryzowane. Gospodarstwa o gorszej strukturze użytków (duży odsetek nieużytków) i o słabszych glebach, mające tym samym mniejszą produkcję, spadły zwykle o jedną lub kilka grup w dół i odwrotnie — mocniejsze przesunęły się w górę. Wynika stąd szczególna w naszym ugrupowaniu słabość gospodarstw biedniackich i siła gospodarstw kułackich.

Wnioski, jakie można wyciągnąć na podstawie powyższej analizy w odniesieniu do przychodowości jako kryterium klasowego grupowania gospodarstw, są stosunkowo proste. Sprowadzają się one do następujących:

1. Przychodowość ma duże zalety jako kryterium klasowego grupowania gospodarstw. Jest ona pod tym względem znacznie bardziej precyzyjna od kryterium ogólnej powierzchni gospodarstwa i jest także — można to na podstawie naszej analizy wywnioskować — znacznie ściślejsza od ewentualnego kryterium areału użytków rolnych. Wprawdzie w odniesieniu do tego ostatniego kryterium odpada przewaga przychodowości wyrażająca się w fakcie nieuwzględniania przez nią nieużytków, co jest dodatkowym czynnikiem jej przewagi nad kryterium ogólnej po-

wierzchni. Pozostaje jednak przewaga wynikająca z faktu uwzględnienia nie tylko areału użytków, ale także ich j a k o ś c i — a jest to przewaga decydująca. Dlatego też można śmiało stwierdzić: dobrze, że nasz system podatkowy skonstruował tego rodzaju wskaźnik ekonomiczny, który umożliwia znacznie lepsze niż wszystkie „fizyczne" wskaźniki (ogólna powierzchnia, areał użytków, grunty orne) klasyfikowanie gospodarstwa według grup stosunkowo najbardziej jednorodnych pod względem ich społeczno-ekonomicznego położenia.

2. Należy jednak podkreślić, że w praktyce ten walor przychodowości powinien być znacznie szerzej wykorzystany, niż jest obecnie. Obecna sprawozdawczość z podatku gruntowego opiera się na sześciu grupach przychodowości skonstruowanych dość dowolnie, bez głębszego rozeznania w ich charakterze społeczno-ekonomicznym. Byłoby niewątpliwie rzeczą celową zrewidować ten podział na grupy sprawozdawczo-ewidencyjne w celu ściślejszego skorelowania go z obiektywnym podziałem klasowym gospodarstw chłopskich.

Wymaga to jednak, jako warunku wstępnego, szczegółowego zbadania tych korelacji przynajmniej w kilku podstawowych rejonach społeczno-ekonomicznej struktury wsi, gdyż niewątpliwie w zależności od rejonów inne są stosunki między przychodowością a położeniem klasowym gospodarstw chłopskich (w skali masowej) i inne są przedziały przychodowości odpowiadające wymogom klasowego grupowania tych gospodarstw. Dla potwierdzenia tej tezy podamy porównanie odpowiednich przedziałów powiatu puławskiego z przedziałami w powiecie krotoszyńskim (1952 rok).

Tabl. 17. **Grupy przychodowości odpowiadające grupom klasowym**

Wyszczególnienie	Biedniak	Słaby średniak	Mocny średniak	Kułak
W Puławach . . .	do 3 800 zł	3 801— 8 600 zł	8 601—15 300 zł	powyżej 15 300
W Krotoszynie . .	do 6 700 „	6 701—11 500 „	11 501—22 000 „	„ 22 000

*

Na zakończenie niniejszych rozważań pragniemy jeszcze pokrótce zilustrować szereg zagadnień nasuwających się przy porównaniu kryterium ugrupowania gospodarstw dla celów podatku gruntowego z kryteriami grupowania gospodarstw dla celów dostaw obowiązkowych *.

Jak wiadomo, sprawozdawczość i ewidencja w zakresie dostaw obowiązkowych grupuje gospodarstwa chłopskie według kryterium hektarów przeliczeniowych gruntów ornych, nie uwzględniając areału łąk i pastwisk. Hektar przeliczeniowy odgrywa w systemie obowiązkowych do-

* Zasadnicza część rozważań tego rozdziału opiera się na wynikach prac H. Marczewskiej przygotowanych do publikacji przez IER.

staw rolę w zasadzie podobną do tej, jaką w systemie podatkowym odgrywa przychodowość. Powiadamy „w zasadzie", a nie całkowicie, gdyż funkcję podstawy wymiaru dostaw spełnia hektar przeliczeniowy tylko w ograniczonym zakresie, mianowicie w zakresie wymiaru dostaw zbóż. Wymiar pozostałych dostaw dokonywany jest na podstawie całej powierzchni użytków wyrażonej w hektarach fizycznych. Poza funkcją podstawy wymiaru w zakresie ograniczonym do dostawy zbóż (bardzo ważnym zakresie, gdyż rola dostaw zbożowych jest w systemie świadczeń zasadnicza) hektar przeliczeniowy stanowi obecnie kryterium grupowania gospodarstw w całej sprawozdawczości i ewidencji dostaw obowiązkowych.

Nie wdając się w tym miejscu w ocenę hektara przeliczeniowego gruntów ornych jako podstawy wymiaru zbóż ani faktu, iż nie stanowi on takiej podstawy w odniesieniu do wymiaru dostaw pozostałych artykułów, pragniemy poddać ocenie jego przydatność jako kryterium klasowej klasyfikacji gospodarstw w porównaniu z rolą przychodowości w tej dziedzinie i jej właściwościami.

Wysokie zalety przychodowości w tej dziedzinie polegają właśnie na jej „przeliczeniowych" właściwościach: na tym, że daje ona wspólną miarę dla różnych klas gleb i różnego rodzaju użytków. Daje ona w związku z tym możliwości zrównania w ocenie większego gospodarstwa o gorszych glebach i użytkach mniej dochodowych z mniejszym gospodarstwem o lepszych glebach i bardziej dochodowych użytkach. Stąd właśnie — z tej cechy — pochodzą obie podstawowe zalety przychodowości jako kryterium klasowego grupowania gospodarstw; z jednej strony, właściwość niwelowania w jednej grupie przychodowości siły ekonomicznej gospodarstw o różnej ekonomice, zgodnie z niwelacją ogólnego rozmiaru produkcji tych różnych gospodarstw; z drugiej strony, właściwość polaryzacji, rozwarstwienia, różnicowania całej zbiorowości gospodarstw na grupy o stopniowo, ciągle i równomiernie narastającej sile ekonomicznej. Dzięki tej ostatniej właściwości, jak widzieliśmy, gospodarstwa niższych grup przychodowości zachowują w oczyszczonej formie wszystkie ekonomiczne cechy i wskaźniki drobnych gospodarstw, a gospodarstwa wyższych grup przychodowości — cechy większych gospodarstw.

W zakresie przeliczania różnych klas gruntów ornych na hektar przeliczeniowy spełnia on swoją funkcję w taki sam sposób jak przychodowość w zakresie ogółu użytków. Gdybyśmy mieli do czynienia z gospodarstwami posiadającymi wyłącznie grunty orne albo różniące się tylko ze względu na grunty orne, to choćby to były grunty pod względem jakości jak najbardziej zróżnicowane, mimo to sposób grupowania gospodarstw byłby na podstawie obu kryteriów identyczny. Grupy pokrywałyby się w całości z nieistotnymi w danym wypadku różnicami wynikającymi z odmiennych stosunków przeliczeniowych poszczególnych klas gleb założonych w hektarze przeliczeniowym i przychodowości.

W rzeczywistości jednak takiej sytuacji nie ma. Oprócz gruntów ornych gospodarstwa posiadają łąki i pastwiska — i to jedne więcej, drugie mniej, jedne lepsze, drugie gorsze.

Nie ma to jednak wpływu na sposób grupowania gospodarstw za pomocą hektara przeliczeniowego. Gospodarstwa grupowane są bez uwzględ-

niania łąk. Dlatego też, jeśli przeliczenie wszystkich gruntów ornych daje jedną wartość przeliczeniową, gospodarstwa te zostają zaliczone do jednej grupy hektarów przeliczeniowych.

Jak przedstawia się korelacja między ugrupowaniem gospodarstw według hektarów przeliczeniowych i według przychodowości? Oczywiście różne gospodarstwa, które na podstawie gruntów ornych zaliczone zostały do jednej grupy hektarów przeliczeniowych, w związku z tym że mają ponadto łąki i pastwiska różne pod względem ilości i jakości, zaliczone zostają do różnych grup przychodowości. A zatem mamy jako prawidłowość fakt, iż gospodarstwa należące do jednej grupy hektarów przeliczeniowych należą do różnych grup przychodowości. Oto przykład podziału szeregu grup hektarów przeliczeniowych na grupy przychodowości w powiecie puławskim w 1952 roku (tabl. 17 i 18).

Tabl. 18. **Struktura użytków rolnych w ha i jakości gleby na 1 gospodarstwo według ha przeliczeniowych**

Grupy przychodowości	Liczba gospodarstw	Struktura użytków rolnych w ha			ha przeliczeniowe ziemi ornej	Wskaźnik jakości gleby
		Użytki rolne	Grunty orne	Łąki i pastwiska		
2 grupa hektarów przeliczeniowych (*1—2* ha)						
3	10	1,41	1,29	0,12	2,20	1,44
4	123	1,94	1,77	0,18	2,35	1,31
5	86	2,69	2,20	0,49	2,48	1,13
6	52	3,34	2,48	0,86	2,83	1,14
7	21	3,86	2,59	1,27	2,67	1,03
4 grupa hektarów przeliczeniowych						
6	23	3,03	2,78	0,25	4,23	1,46
7	52	3,40	3,09	0,31	4,37	1,42
8	24	4,10	3,54	0,56	4,41	1,25
9	32	5,06	3,85	1,21	4,39	1,11
10	12	5,20	4,05	1,15	4,50	1,11
5 grupa hektarów przeliczeniowych						
7	17	3,26	2,99	0,27	5,31	1,52
8	21	3,55	3,31	0,24	5,51	1,63
9	25	4,40	3,91	0,49	5,51	1,38
10	17	5,14	4,36	0,78	5,49	1,25
11	15	6,74	4,98	1,76	5,38	1,09

Ogólne i powszechne prawidłowości przedstawiają się tu następująco:

1) W jednej grupie przychodowości znajdują się gospodarstwa o bardzo różnym areale użytków rolnych. Gospodarstwa największe są dwukrotnie większe niż gospodarstwa najmniejsze.

2) W miarę wzrostu gospodarstw (użytki rolne) jednej grupy hektarów przeliczeniowych wzrastają zarówno grunty orne gospodarstw, jak i areał łąk i pastwisk.

3) W miarę jednak wzrostu gospodarstw i wzrostu areału gruntów ornych pogarsza się ich jakość i dlatego w przeliczeniu na hektary przeliczeniowe nie wykazują one większych różnic (różnice są mniejsze od jednego hektara przeliczeniowego).

4) Znacznie bardziej niż grunty orne i cała powierzchnia użytków wzrasta obszar łąk i pastwisk (4 do 10 razy w gospodarstwach największych w porównaniu z najmniejszymi). Jest to główna przyczyna, że gospodarstwa te są włączone do zupełnie różnych grup przychodowości.

Można dodać, że także i w tym ugrupowaniu odnajdujemy znaną nam już (z analizy poszczególnych grup, na jakie rozkłada się przychodowość) prawidłowość, że gospodarstwa łąkowe (posiadające duży odsetek łąk) mają z zasady gorsze gleby.

Porównanie gospodarstw wchodzących do jednej grupy hektarów przeliczeniowych z gospodarstwami wchodzącymi do jednej grupy przychodowości (patrz: tablice 2 i 3) pozwala już na pierwszy rzut oka stwierdzić, że jeśli w grupie przychodowości mieliśmy zjawisko niwelacji ogólnego poziomu gospodarstw, mieliśmy gospodarstwa o mniej więcej zbliżonej powierzchni użytków mimo ich zróżnicowanej struktury i jakości, to tutaj występuje zjawisko odwrotne — gospodarstwa niezwykle różne pod względem ogólnego poziomu produkcji.

Tezę tę potwierdza jeszcze bardziej porównanie tych obu ugrupowań pod względem najogólniejszego wskaźnika siły ekonomicznej, jakim jest wskaźnik globalnej produkcji na gospodarstwo. Dla zilustrowania tego zagadnienia przytaczamy tablicę 19.

Ogólne wnioski, jakie pragnęlibyśmy wyciągnąć z powyższych porównań, są następujące:

1. Przychodowość jako kryterium grupowania gospodarstw daje grupy jednorodne pod względem obiektywnych podstaw siły ekonomicznej. Tendencje działające przy grupowaniu gospodarstw na podstawie przychodowości mają charakter niwelacyjny, zmierzają one do wyrównania znaczenia ekonomicznego różnych czynników produkcji w gospodarstwie, zaliczając do jednej grupy gospodarstwa o tej samej sile ekonomicznej i do różnych grup — gospodarstwa o różnej sile. Hektar przeliczeniowy spełnia tę rolę tylko w ograniczonym zakresie (gruntów ornych). W związku z tym różnicuje on gospodarstwa w ramach każdej grupy hektarów przeliczeniowych zaliczając do jednej i tej samej grupy — gospodarstwa o różnej sile ekonomicznej i do różnych grup — gospodarstwa o tej samej sile ekonomicznej.

2. Już na tej podstawie można stwierdzić, że przychodowość jest znacznie lepszym kryterium klasowego grupowania gospodarstw niż hektar przeliczeniowy gruntów ornych. Poziom siły ekonomicznej gospodarstwa ma bowiem olbrzymie znaczenie dla ustalenia jego sytuacji społeczno-ekonomicznej.

Musimy w tym miejscu zwrócić uwagę czytelnika, że nie chcemy me-

chanicznie identyfikować przynależności klasowej z poziomem produkcji Nasza metoda szacowania produkcji poszczególnych gospodarstw z góry wyklucza możliwość zaliczania do grupy wyższej poszczególnych gospodarstw, które mimo przeciętnych obiektywnych warunków produkcji osiągają w rzeczywistości poziom wyższy niż przeciętny.

Tabl. 19. **Odsetek gospodarstw kontraktujących rośliny przemysłowe** *a*

Grupa przychodowości	Liczba gospodarstw	Produkcja globalna		
		roślinna	zwierzęca	ogółem
		2 **grupa przeliczeniowa**		
3	10	6 899	7 294	14 193
4	122	8 351	8 698	17 049
5	81	10 039	9 604	19 643
6	51	11 587	10 158	21 745
7	21	13 873	11 640	25 513
		4 **grupa przeliczeniowa**		
6	23	12 286	10 026	22 312
7	49	13 147	11 160	24 307
8	23	14 069	12 077	26 146
9	32	16 802	12 872	29 674
10	12	17 620	13 633	31 253
		5 **grupa przeliczeniowa**		
7	17	14 863	11 185	26 048
8	20	15 023	12 465	27 488
9	24	16 493	14 143	30 636
10	17	17 333	12 601	29 934
11	15	20 765	14 299	35 064

a Wartość produkcji obliczona według jednolitych cen wolnorynkowych.

Nie obliczamy produkcji poszczególnych gospodarstw, lecz ją s z a c u j e m y. W związku z tym gospodarstwa w równych obiektywnych warunkach produkcji niezależnie od faktycznie osiąganych wyników zaliczane są do tej samej grupy gospodarstw. Poziom produkcji globalnej ustalony na podstawie naszej metody nie tyle jest wyrazem rzeczywistej wartości produkcji każdego gospodarstwa, co wartościowym syntetycznym wskaźnikiem wszystkich obiektywnych warunków produkcji i wskaźnikiem osiągniętym na podstawie zastosowania do identycznych, jednakowych warunków ekonomicznych — jednakowych norm wydajności.

Pozostało nam już tylko porównać, podobnie jak to zrobiliśmy w stosunku do ugrupowania według ogólnej powierzchni, jak przedstawia się charakterystyka klas społeczno-ekonomicznych, zgrupowanych na podstawie przychodowości i hektarów przeliczeniowych ziemi ornej:

Tabl. 20. **Liczebność i korelacja grup społecznych w ugrupowaniu według przychodowości i hektarów przeliczeniowych ziemi ornej**

Wg przychodowości	Ogółem na 1 gosp.	Wg ha przeliczeniowych				W % Wg ha przeliczeniowych			
		Biedniak 0–02	Średniak słaby 03—05	Średniak mocny 06—10	Kułak 10—14	Biedniak	Średniak słaby	Średniak mocny	Kułak
Biedniak 1—4	1 078	1 042	36	—	—	96,6	3,4	—	—
Średniak słaby 5—9	1 219	278	852	89	—	22,8	70,0	7,2	—
Średniak mocny 10—15	227	2	64	160	1	0,9	28,2	70,5	0,4
Kułak 16—19	29	—	—	11	18	—	—	37,9	62,1
	2 553	1 322	952	260	19				

Żeby ocenić charakter różnic w obu sposobach grupowania, zanalizujemy tylko charakter różnic zachodzących między grupami biedniaka i kułaka obu ugrupowań. Wychodzimy z następujących faktów, widocznych w tablicy 20.

1) Wszystkie prawie gospodarstwa, które są uznane za biedniackie na podstawie przychodowości, są tak samo zakwalifikowane i na podstawie hektarów przeliczeniowych. Na podstawie tych ostatnich uznaje się ponadto za biedniacką część gospodarstw, które na podstawie przychodowości są określone jako słabe średniackie (w sprawozdawczości Ministerstwa Skupu wypada więcej gospodarstw biedniackich).

Tabl. 21. **Porównanie grupowania małych obszarów gospodarstw na podstawie przychodowości i hektara przeliczeniowego**

Gospodarstwa	Sposób grupowania	Wskaźnik jakości gleby	Użytki rolne			Stan inwentarza na jedno gospodarstwo		
			Ogółem	Grunty orne	Łąki i pastw.	Konie	Bydło	Trzoda
Ogółem gospodarstwa biedniackie	Wg ha przeliczeniowych	1,15	1,79	1,51	0,28	0,47	1,31	2,20
	Wg przychodowości	1,14	1,57	1,26	0,13	0,43	1,22	2,10
Gospodarstwa sporne		1,05	3,06	2,36	0,70	0,77	1,69	2,72
Ogółem gospodarstwa słabe średniackie	Wg ha przeliczeniowych	1,29	3,72	3,27	0,45	0,90	1,94	3,42
	Wg przychodowości	1,27	3,45	3,00	0,45	0,88	1,89	3,33

2) Wszystkie gospodarstwa uznane za kułackie na podstawie sprawozdawczości Ministerstwa Skupu są też uznane za takie przez Ministerstwo Finansów, ale liczba gospodarstw kułackich jest w tej ostatniej sprawozdawczości większa, gdyż obejmuje część gospodarstw zaliczonych przez sprawozdawczość Ministerstwa Skupu do grupy mocnego średniaka.

Te dwie różnice wyjaśnią charakter rozbieżności i pozwolą ocenić właściwości klasowego ugrupowania w obu systemach.

Jak bowiem przedstawiają się wskaźniki ekonomiczne gospodarstw „spornych" w pierwszym i drugim wypadku (nazwijmy tak te gospodarstwa, które w obu systemach są kwalifikowane odmiennie)?

Jak widać z tablicy 21, gospodarstwa „sporne" mają pod każdym względem wszystkie wskaźniki ekonomiczne, oprócz jakości gruntów ornych, znacznie bardziej zbliżone do wskaźników ekonomicznych grupy słabego średniaka niż biedniaka. Kompensatą za niską jakość gruntów ornych jest duży stosunkowo areał łąk, który znacznie przewyższa nawet przeciętny stan w grupie średniaka słabego. Ogólny wniosek musi więc być następujący: nawet na podstawie porównania z przeciętnymi wskaźnikami ekonomicznymi grupy biedniackiej i słabej średniackiej w ugrupowaniu według hektarów przeliczeniowych, grupa gospodarstw „spornych" musi być zaliczona raczej do gospodarstw mniejszych średniackich niż do biedniackich. To znaczy, że są one lepiej zaklasyfikowane przez sprawozdawczość Ministerstwa Finansów niż przez sprawozdawczość Ministerstwa Skupu.

A oto wskaźniki ekonomiczne następnej grupy „spornych" gospodarstw.

Tabl. 22. **Porównanie grupowania dużych obszarowo gospodarstw na podstawie przychodowości i hektara przeliczeniowego**

Gospodarstwa	Sposób grupowania	Wskaźnik jakości gleby	Użytki rolne			Stan inwentarza na jedno gospodarstwo		
			Ogółem	Grunty orne	Łąki i pastwiska	Konie	Bydło	Trzoda
Ogółem gospodarstwa mocnego średniaka	Wg ha przeliczeniowych	1,48	5,58	5,16	0,42	1,20	2,58	4,76
	Wg przychodowości	1,38	5,64	4,93	0,71	1,19	2,62	4,49
Gospodarstwa sporne		1,45	9,54	7,30	2,24	1,64	3,17	5,56
Ogółem gospodarstwa kułackie	Wg ha przeliczeniowych	1,58	10,30	9,94	0,36	1,76	3,63	7,74
	Wg przychodowości	1,54	10,11	9,03	1,08	1,72	3,59	6,76

I w tym wypadku ogólna prawidłowość jest ta sama. Gospodarstwa „sporne" zostały słuszniej zakwalifikowane przez system podatkowy. Syn-

teza ich wskaźników ekonomicznych wskazuje bardziej na kułacki niż na średniacki charakter.

Tak więc udowodniliśmy od jeszcze jednej strony naszą tezę, iż jako kryterium klasowego grupowania gospodarstw nie ma przychodowość równego sobie w żadnym ze wskaźników przyjętych w naszej obecnej praktyce statystyczno-ewidencyjnej.